

Batılı ve Doğulu Özcü Siyaset Anlayışının Ötesine Geçme Çabası Olarak Törelî Nazardan Siyasetin Sorunsallaştırılması

Ahmet Özdemir¹

Hayreddin Özden²

ÖZ

Bu çalışma siyaset tanımına ilişkin farklı perspektiflerden yola çıkarak siyasal olanın ne olduğuna ilişkin çıkarımlarda bulunur. Bugün Batı'nın verili alet çantasını kullanarak bir siyaset tanımlaması yapmak oldukça zorlaşmıştır. Çünkü Batı'nın yaratmış olduğu düzen bugün çökmüştür. Siyasetin “düzen” bağlamında açıklanabilmesi artık bu verili alet çantasıyla mümkün olmamaktadır. Amacı yeni bir siyaset tanımlaması yapmak yerine siyasetin ve siyasal olanın ne olduğuna ilişkin bir sorunsal ortaya koymak olan bu çalışmada, siyasetin kendisi yine içerden bir bakışla eleştirilmiş, sonrasında siyasal olana ilişkin ekonomi-politik de dahil edilerek özellikle İbn Haldun'un görüşlerinden yola çıkılarak eleştirel bir nazar geliştirilmeye çalışılmıştır. Siyaset bugün iktidar, otorite ve düzenin meşruiyeti açısından ekonomi-politik bir anlamda sorgulanmadan anlaşılabilir. Siyaset arayışını belli bir noktaya sabitlemek yerine geçmişten bugüne değişen yönleri bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi-Politik, İbn Haldun, İktidar, Kanon, Siyaset.

Giriş

Bu çalışma iki bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde bugün siyaset bilimi literatüründe siyasetin ve siyasal olanın ne olduğuna ilişkin tanımlama çeşitlenmeleri ele alınmıştır. Bu çeşitlenme liberal ideolojiyle bir noktada kesişmiş ve siyasal olanın “doğa durumu”na matuf bir biçimde

1 Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ahmet.ozdemir@ibu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3488-8250>

2 Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
hayreddin.ozden@ibu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8304-5674>

sınırlandırılması yine Batı entelektüel dünyasının verili kavram setinden faydalanarak değerlendirilmiştir. Birinci bölümde Kayapınar'ın (2022) önemli çalışmasından sıkça faydalanılmış ancak bu çalışmanın ondan ayrışan bağlamlarının da altı çizilmiştir. Ayrışan bu bağlamlar çalışmanın da özünü oluşturmuştur.

İkinci bölümde ise çalışma daha çok kaybolan siyaset bağlamını özellikle otorite-meşruiyet-iktidar gibi siyasal olanın özünü oluşturan kavramlara ekonomi-politiğin de dahil edilerek yeniden düşünülmesi zaruretini vurgulamaktadır. Siyasal olana yönelik bir öz atamak yerine daha çok İbn Haldun'un asabiye kavramsallaştırması üzerinden siyasi düzen ve çatışmanın gereklilikleri Schmittyen bir bakıştan ele alınmıştır. Törenin, yasaya ve düzene ilişkin çıkarımları da çalışmanın vurguladığı başka bir bağlam olmuştur.

Çalışma sonuç olarak bugün siyasetin belirsizleştiğini ve siyasetin içinde iktidar boşluğunun oluştuğunu, iktidarın otoritesini ve meşruiyetini bugün nasıl kazanacağına ilişkin argümanlar bütünü üzerinden hareketle tartışmaya açmıştır. Siyaset arayışında normatif bağlamların doğa durumu üzerinden değil de reel-politik üzerinden ve siyasi olayların bugüne nasıl yansıdığına göre bir yön bulmak bizi doğruya daha çok yaklaştıracaktır. Uzun dönemlendirmelere ihtiyaç duyduğumuz bu siyaset arayışında siyasal olanın ne olduğunu anlamlandırabilmek için belli bir zaman kesite atıf yapmaktansa veya siyasetnamelere dayanmaktansa reel-politiğin Osmanlı Tanzimatıyla birlikte ve ekonomiyle ilişkisi de göz ardı edilmeden bir *longue duree* ortaya çıkarılarak yapılması gerektiği çalışmanın temel izleğini oluşturmuştur. Bu temporal³ olana ilişkin bir kanon oluşturabilmek de çalışma izleğinin temel çatılarından birini oluşturur.

1. Siyaseti Tartışmak

Siyaseti politikayla düşünmek, her ikisini de polis/şehirden türetmek ve birbirleriyle eş anlamlı kullanmak bilimsel bir metot, etimolojik bir itiyat olmuştur. Politika, Antik Yunan'a referansla polisle ilgili her şey demektir ki şehir devletiyle münhasır sorumlu ve mutlu yurttaşların faaliyetlerine işaret eder. İngilizcedeki *polite* (nazik, kibar) ve Latincedeki *civility* (nezaket) kelimelerinin polisten türediğini düşünürsek münhasır şehir devletinin bir uygarlık dairesine atfı söz konusudur. Siyaset ise yurttaşlık veya belli bir mekâna isnat edilmeksizin seyis kökeninden türetilir. Sıklıkla *siyaseten katl* eylemiyle birlikte kullanılır ve Topkapı Sarayı'ndaki 'siyaset çeşmesi'yle

3 Temporal okuma şimdiki zamana veya mevcut kurum ve yapılarla ulaşmak için geçmişin doğrusal bir çizgide değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.

örneklendirilir⁴ (Türköne, 2005, s. 5). Örneklendirme haddi zatında bir sınırlama işlevi görür: siyaset, politika kadar anlam yüklü bir çağrışım yapmaz böyle bir kökenden anlaşıldığında. Bugün birbirinin yerine geçecek biçimde kullanılsa da politika daha çok geleceğe dair ve yapılması gerekli olan tasarılar bütünü olarak anlaşılır, siyaset ise daha çok iktidarın eylemlerini ihtiva eder.

Siyasetin tanımlanmasına ilişkin en genel açıklamayı Miller; nihai amaçlar için olmasa da bu doğrultuda “*çatışan*” görüşlerin bir “*uzlaşma çabası*” şeklinde yapmaktadır. Bu açıklama bağlamında bir uzlaşma zemini ve alınan kararın ortak kabulü olarak siyasetin tanımında, örtük bir “*otorite*” vurgusu da yatar. Çünkü nihai karar alımı aynı zamanda onu alan grup tarafından bir otorite iddiasını ve diğerlerinin de onayını içinde barındırır. Böylece karar bir politikaya yani siyasete dönüşür (1995). Ancak otoriteyi boyun eğdirme gücü olan *erk*'ten; iktidardan ayırmak gerekir (Friedman, 1995). Otoritenin anlamlı olabilmesi ve bağlayıcı bir bütünlük kazanabilmesi meşruiyete haiz bir egemene sahip olmakla doğrudan alakalıdır. Bu üç kavram siyasetin içindeki “*siyasal olana*” ilişkin ipucu da vermektedir. Siyasal olansa siyaset biliminin asli unsurlarıdır, dolayısıyla *meşruluk*, *iktidar* ve *otorite* siyaset biliminin temel kavramlarıdır (Roskin, Cord, Medeiros, & Jones, 2020).

Siyasal olanın nasıl tanımlandığına ilişkin sınırlamalar siyasetin ne olduğu ve onun nasıl anlaşıldığına dair (Kayapınar, 2022) çıkarımlar sunar.⁵ Hem dönemsel olarak hem zamansal olarak siyasetin farklı tanımları yapılagelmiştir. Tanımların çeşitlenmesi siyasal olanın temel unsurları olan *iktidar*, *meşruiyet* ve *otorite* gibi hangi kavrama daha çok ağırlık verilmesi gerektiği ayrışmasından kaynaklanırken, II. Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde gelişen (Kardeş, 2019) siyasetin bir bilim olarak kavranması ve politik olanın felsefesine ilişkin çatıllanma çeşitlemeyi artırmıştır.⁶ Bu çeşitleme ve siyasetin bilimi ve felsefesi arasındaki ayrım da siyasetin tanımlanmasını çetrefilleştirmiştir.

Siyasal olana ilişkin en önemli tanım Carl Schmitt'in Siyasal Kavramı kitabından (2021) gelmiştir. Dost-düşman ve düzen arasında kurulan korelasyon Schmitt için siyasal olanı açıklar. Bakıldığında “*düzen*” fikri

4 Siyaset kelimesi Arapça kökenli bir kelime olarak sıklıkla dillendirilir. Ancak “siyase” kelimesinin Cengiz'in Üç Yasası anlamı üzerinden Farsçada ortaya çıkan “se yasa” (üç yasa) kelimesinden Arapçaya geçerek Arabileştiği bilinmektedir. Konuyla ilgili bkz: (Dağlar, 2009).

5 Mehmet Akif Kayapınar'ın “*Siyaset Nedir? Türkiye’de Siyaset Çalışmalarının İmkânı Üzerine Kuramsal Bir Çözümleme*” (2022) adlı önemli makalesi siyasetin ne olduğuna ilişkin ufuk açıcı bilgiler verirken bu çalışma sözü edilen makaleyle benzer yorumlar sunacak ancak temelde birkaç noktada ayrışacaktır.

6 Bu çatışma sonrası Leo Strauss'un siyaset felsefesine ilişkin eserleri için bkz: (Politika Felsefesi Nedir?, 2017); (Doğal Hak ve Tarih, 2023).

siyasetin temel unsurları bakımından öncelik arz eder. Yine Schmitt ekolünü takip eden Chantal Mouffe siyasal olanı antagonizma (çatışma) üzerinden tanımlar (2015). Çatışan fikirler arasında otoritenin tesisi bağlamında ve bir iktidarın düzeni noktasında bu tanımlamaların yukarıda bahsedilen siyasetin sözlük anlamıyla uyumlu olduğu görülebilir.⁷ Başka bir tanımında David Easton ise siyasetin “*kaynakların dağıtımı*” işlevini otoriteyle⁸ düşünerek öne çıkarmıştır (Vergin, 2003, s. 53).

Aslında siyasal olanın ne olduğuna dair bu kadar çeşitlenme Batı siyasal düzeninin kendisiyle yakından ilgilidir. Batı siyasal düzeninin demokrasi üzerinden temellendirilmesi ve sadece demokratik kurumlar üzerinden anlaşılması bir gedik oluşturmuştur. Agamben’e göre (2017) demokrasi muğlak bir terim olmakla birlikte muğlaklığı içinde taşıdığı çift anlamlılıktan ileri gelir. Çift anlamlılığı ortaya çıkaran ise Batı siyasal düşüncesindeki doldurulamamış bir gedikten kaynaklanır. Bugün demokrasi dendiğinde hem siyasal bir aygıtın kurucusu (rejim) hem de bir yönetim pratiğinin kavramsal hale gelmesi anlaşılır. Bu iki anlamlılık bir yandan *hukuki-siyasal* olanı işaret eder bir yandan da yönetsel-ekonomik bir ilişkinin iç içe geçmesini tarif eder. Geçmişten bugüne Politeia kavramı da çift-anlam karmaşası içinde tanımlanır: yönetim biçimi ve anayasa. Agamben’e göre karmaşa Aristoteles’in Politika (2016) eserinin yanlış çevirileri ve Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi (2019) eserinden kaynaklanır. Agamben’in sorusu politik olanın iktidar ve egemen özelinde neden ikiye bölündüğüdür. Rousseau ise hükümlanlık ve hükümdarlığı birbirinden ayırır. Hükümlan yasa koyar, hükümet ise yürütücü icra kuvvetidir. Hükümlan ile hükümetin nasıl ayırt edileceği modern dönemlere özgü bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bakıldığında özellikle Roma İmparatorluğunda *imperium, potestas ve auctoritas* (Sifuentes, 2019) gibi otorite ve iktidar ayrımları da Batı siyasal düzenindeki bu gediği büyütüştür. Bu bağlamda imperium en yüksek ve nihai otoritedir; potestas hukuki makamlara verilen siyasal güçtür, auctoritas ise itibari bir otoritedir. Öyle ki Wood da bu ayrımların Batı siyasal düzenine ve teorisine Roma’yla dahil olduğunu ve devlet ile mülkiyet karşıtlığının bu ayrımı beslediğini vurgulamıştır (2020, s. 35). Bugün siyasal olan nedir sorusuna Schmittyen cevaplar verilmesi bu gediğin Schmitt tarafından anlaşılması ve karışıklığa bir nebze çözüm bulmasıyla ilgilidir.⁹

7 Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde İbn Haldun’un da siyaseti çatışma üzerinden kavradığı görülecektir (Mukaddime, 2022).

8 Kayapınar çalışmasında (2022) bu tanımı kabul etmekle birlikte kaynak işlevini “düzen” fikrine kurban eder. Düzen fikrini bu kadar öne çıkartırken ekonomi-siyaset arasındaki ilişkiyi göz ardı etmesi aşağıda daha detaylı tartışılacaktır.

9 Roma’da başlayan bu sürecin modern zamanlarda demokrasi ve anayasa (iktidar ve hukuk) üzerinden anlaşılması için bkz: (Özenç, 2022).

Batı entelektüel dünyasının verili kavramlarıyla siyaseti tanımlamaya devam ettiğimizde siyaset bilimi yanında siyaset felsefesinin de bir kafa karışıklığına neden olduğu aşikâr. Çünkü Batı siyaset felsefesi şematik bir anlatı sunar. Platon'un "*Devlet*" (2019) kitabıyla başlayan siyasetin normatif bağlamları Aristoteles'in her insanın siyasal bir hayvan olduğunu vurguladığı "zoon politikon" düşüncesiyle devam ederek sözleşmecî kuramlara (Hobbes, 2023); (Locke, 2019); (Rousseau, 2019) bağlanır. Tabi arada modern devletin ortaya çıkmasında *Prens* (2022) adlı eserinde hükümdara mı yoksa halka mı öğüt verdiği noktasında üzerinde hala anlaşmazlık bulunan Machiavelli'yi de unutmamak gerekir. Bu kategorizasyon Robinson Crusoe (2019) romanıyla da taçlandırılarak bir "*kanon*" oluşturulur.¹⁰

Şematik olarak anlatmak gerekirse Platon'dan hareketle güç ve adalet ikiliği devletin varlık sebebiyen, toplumsal bir hayvan olarak insan topluluğu anayasaya dayalı ve özellikle orta sınıftan oluşan bir toplum yaratmalıdır. Siyasal olanın ne olduğuna ilişkin ve neden bir egemen devlete gerek duyduğumuzu ise Hobbes doğa durumuyla ve "*insan insanın kurdudur*" anlayışıyla gerekli bir düzen fikrini çizer. Rousseau ise daha çok "genel iradeyi" ortaya çıkaracak ve özgürlüğümüzün azını verip korunma sağlayacağımız bir düzen tahayyül eder. Locke ise mülkiyet hakkının,¹¹ yaşam ve mutluluk hakkıyla korunması gerekli en önemli hakkımız olduğunu vurgulayarak yönetimin sınırlandırılması gerekliliğinin altını çizmektedir. Herhangi bir siyaset bilimi ve siyaset felsefesinde bu şemayı yaygın bir şekilde görebiliriz: Abramson (2017), Raynaud (2017), (Cohen, 2021) vs.

Oysaki bugüne kadar yukarıda sözü edilen kuramcıların kendi hayalleriyle çizdikleri "doğa durumu"nun neden kabul edildiğini anlamak zordur. "*Her Şeyin Şafağında*" adlı eserinde (2024) Graeber, doğa durumu gibi bir şeyin söz konusu olmadığını antropolojik temelleriyle ortaya koyar. Devamında Graeber, böylesi bir kurgunun kabul edilmesinin "*düpedüz yanlış olduğunu, ciddi siyasi sonuçlar doğurduğunu ve tarihi gereksiz yere yavan hale getirdiğini*" (s. 18) vurgular. Hatta Pinker'den alıntı yaparak Hobbes¹² ve Rousseau gibi isimlerin "*desteksiz attüğünü*" söyleyerek iddiasını büyütür. Gerçekten bakıldığında doğa durumunun dokunulmazlığını devam ettiren siyaset

10 Robinson Crusoe'nin nasıl bir düşünce dünyasının ürünü olduğu ve *Hay Bin Yakzan*'ın (Tufeyl & Sina, 2019) bu roman karşısında nasıl konumlandığını görmek için: (Mustafa Özel Konferansları, 2019).

11 Mülkiyetçi bireyciliğin siyasal teorisi bağlamında değerli bir çalışma için bkz: (Macpherson, 2024).

12 Hobbes'un Leviathan'ı Yahudi ve Hristiyan teolojisinden ve kitaplarından beslenir. Seküler bir siyasetin bu kitaptan nasıl çıkabildiği de pek sorgulanmaz. Batı'nın seküler vurgusunun eleştirisi için bkz: (Mahmood, 2015).

bilimciler ve sosyologlar çok da genel olmayan ortak örnekler kullanır. Öyle ki Robinson Crouse ile desteklenen böyle bir duruma karşılık “*Yüzyıllık Yalnızlık*” (Marquez, 2019) romanı bile cevap olabilir.

Böylesine şematik bir izlek ve doğa durumu ön kabulü söylemsel olarak liberalizmle birleşir. Kayapınar’ın (Kayapınar, 2022) otoriteyi düzene kurban etmesi ve Hobbes’un düzen fikrine önem vermesi Batı siyasal düzeni paradigmasının tersinden işletilmesi anlamına gelir ve ekonomi politiğin siyasetteki rolü azaltılır, bir adım ilerisinde görmezden gelinir. Kayapınar’ın iddia ettiği gibi- ki doğru bir iddiadır- siyasal olanın kendisine eğer zamansal (temporal) açıdan bakacak olursak bir politik ekonomi olan neoliberalizmin zayıflattığı iktidar düzenin (Bauman, 2024) siyaset bilimi için tanımlanmasının tekrar yapılması zorunludur.¹³ Nitekim liberalizmle birleşen siyasal kavramlar liberal ideolojinin değerlerinin zayıfladığı bugünlerde içinin boşalma tehlikesiyle yüzleşir.¹⁴ Bu nedenlerle siyasal olanın, doğal olarak siyasetin ne olduğuna ilişkin yeni bir anlamsal bütün yaratabilmenin yolu hem ekonomi-politiği devreye alarak hem de Ellen Meiksins Wood’un “*Tartışılardan Lordlara*” (2020) adlı eserinde yaptığı gibi toplumsal tarihin altını çizmekle mümkün olacaktır.

2. Siyaseti Anlamlandırabilmek

Çalışmanın ilk bölümü Batı entelektüel dünyasının verili kavramlarıyla siyasetin kendisine ve siyasal olanın bugün nasıl anlaşıldığına dairdir. Özellikle otorite bağlamında egemenlik ve iktidar kavramlarını yeniden düşünmenin *doğa durumu* gibi bir şematığı aşmak için önemi vurgulandı. Bu bölüm ise daha çok Doğu’nun özelde ise İslami siyaset anlayışının bir arayışı olacaktır. Ancak Doğu-Batı karşılaştırması ve “biz”den bir siyaset kavramı çıkarmak niyetinde olmadığını belirtmek isterim. Siyaset herhangi bir öze indirgenemeyecek kadar cihanşümuldür.¹⁵ Nitekim çalışmanın devamında bir öz değil ortaklık daha çok vurgulanacaktır.

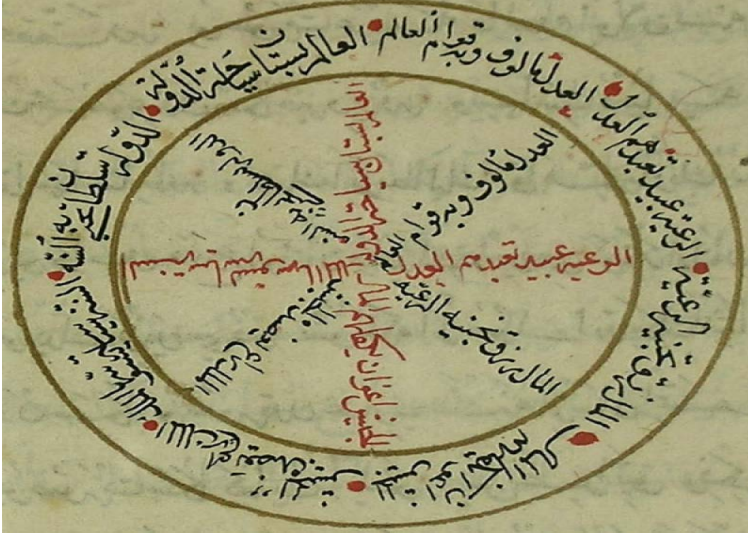
Kutadgu Bilig’de (Hacıp, 2019) her şeyin ölçüsü olarak adalet siyasetin temelindedir. Türk-İslam siyasası daha çok bu temel üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Öyle ki “*adalet dairesi*” teorisi Türk-İslam siyasetini veraset

13 Özellikle dünya üzerinde eşitsizliğin haddine ulaştığı düşünülürse (Stiglitz, 2021) iktidarın ekonomi-politik tanımını kaynakları dağıtma işlevi üzerinden yeniden ele almak gerekir.

14 Liberal ideolojinin zayıflaması ve dolayısıyla siyasal olanın da değersizleşmesi için bkz: (Deneen, 2022).

15 Böyle bir öz tayin etmenin dünya tarihinin şematik yapısına dahil olunabileceği tehlikesi ve medeniyet kavramının kolaycılığı getiren bir yapısı olduğuna dair bir çalışmamızın olduğunu hatırlatmak isterim: (Özdemir & Özden, 2023).

yasalarıyla birlikte anlamanın birinci yolu hatta tek yolu olarak görülmüştür. Adalet dairesini Mustafa Kutlu rafine bir şekilde tanımlamıştır:

Şekil 1: Adalet Dairesi

“İnsanoğlu tek başına yaşayamaz (Yalnızlık Allah’a mahsus). Çünkü insan medeniyün-bit”tab”dır. Yani yaratılış itibarı ile cemiyet halinde yaşamaya gerekir. Ve öyle de yaşar. Cemiyet halinde yaşayan insana bütün fertlerin tâbi olacağı bir mevzuat lazımdır. Bu töre olabilir; kanun, örf, şeriat olabilir. Bu mevzuatı ayakta tutacak (ona uyulmasını sağlayacak) bir organizasyona ihtiyaç vardır. Bu padişahdır, devlettir, hükümettir. Fertler cemiyet halinde yaşayabilmek için, yani medeni olabilmek için kanuna, örf, padişaha, devlete, hükümete itaat etmek zorundadırlar. Padişaha (devlete-hükümete) itaati mümkün ve zaruri kılan padişahın (devletin-hükümetin) âdil olmasıdır. Çünkü adalet mülk ve devletin salâhının teminatıdır (Adalet mülkün temelidir). Mülkü korumak için askere ihtiyaç vardır. Askerin varlığı için mal (toprak-mahsul-üretim) ve para lazımdır. Üretimi yapan, toprağı ihya eden ve parayı sağlayan (vergi veren) râiyettir (yani halktır). Vergiyi adaletle toplamak ve adaletle harcamak padişahın (devletin, hükümetin) görevidir. Cihanın ayakta durmasının (yani nizâm-ı âlemin) asıl sebebi adalettir.” (Kutlu, 2014).

Adalet dairesi hemen hemen tüm Türk-İslam kurucu metinlerinde vardır. Mukaddime başta olmak üzere en sık atıf yapılan eserlerden birisi de Kınalızade Ali'nin Ahlâk-ı Alâî'sidir (Oktay, 2019). Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde (2018) de merkezde Nuşirevan örnekleriyle adalet vardır.

Ancak siyaseti sadece adalet ve onun döngüsüyle tanımlamak oldukça eksik bir yaklaşımdır. Ayrıca adalet dairesini Türk-İslam kültürüne sabitlemek ve hamletmek de alışkanlık haline gelmiştir. Oysaki adalet dairesini ilk tasvir eden

“Dünya bir bahçedir; Onun çiti devlettir. Devlet bir kuvvettir; Onun koruyucusu kanundur. Kanun bir yaptırımdır; Onun yardımcı ordudur. Ordu bir yardımcıdır; Onun bağlayıcısı servettir. Servet bir rızaktır; Onun toplayıcısı halktır. Halk itaat edendir; Onu itaat ettiren adalettir. Adalet vazgeçilmezdir; O dünyanın dirliğidir.”

diyen Aristoteles'tir (Bilkan, 2023, s. 95). Adalet dairesi üzerinden yapılan bu vurgulama esasında siyasetin özünün Platon'dan başlayarak adalet olduğunu bize gösterirken siyasal olanın yani *meşruiyet, iktidar ve otoritenin* de Doğu-Batı gibi coğrafi düzlemler fark etmeksizin siyasetin hemen hemen aynı saikler üzerinden tanımlandığının bir işaretidir. İkinci olarak adalet dairesi üzerinde Türk-İslam cihetinde bu kadar fazla durulması siyasetin tanımlanmasında sığ bir alana hapsolünmesiyle eş anlamlıdır. Özellikle hükümdar aynası olarak tanımlayabileceğimiz yöneticilere öğütler içeren eserler zaman ve coğrafi kapsam bakımından sınırlamalara tabiidir. Kayapınar'ın da vurguladığı gibi (2022) siyasetin dinamik yapısı bu zamansal ve mekansal sınırlamalardan kurtulmak zorundadır. Nitekim adalet teorisi bir teori olarak kalmıştır. Onu besleyecek ve yukarıda vurgulanan siyasetin toplumsal bağlarını gösterecek kanunun oluşturulması sakıt kalmıştır. Böyle bir kanon oluşmadığında bugün olduğu gibi adalet dairesi teorisi olarak havada asılı kalmaya devam edecektir. Kanon ise başlangıçta edebiyatla oluşturulabilir. Edebiyatsız bir siyaset düşünülemez.¹⁶

Böyle bir kanonu oluşturmaya İbn Haldun üzerinden başlamak, siyasal olanın yani iktidar, meşruiyet ve otoritenin ne olduğuna ilişkin bir çıkarım yapabilmek ve nihayetinde bir düzen fikrine ulaşmak açısından önemlidir. İbn Haldun, Mukaddime'sinde sosyal hayatın temelleri ve uzantılarını ortaya koyarken (Hassan, 2015, s. 140) asabiyyeye sahip toplulukların nasıl şehirleştikleri ve bir uygarlık yoluna girip siyaseti nasıl yarattıklarını (Şenol, 2014) geçmişten bugüne ortaya koyan en önemli İslam düşünürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca “düzen” gerekliliği ve otoritenin tesis edilmesi yönündeki vurguları da bugünü oldukça yansıtmaktadır. Siyasetin Scmittyen bir dille çatışmasız olamayacağı zaten İbn Haldun'un yansıtmış olduğu antoganizma yoluyla ortaya konulur. Asabiyyet kavramı bugün siyasal olanı açıklamak için eşsiz bir kavramdır. Ancak Haldun'da

16 Örnek olarak bknz: (Bloom, 2018)

toplumsal ilişkiler “mülk” üzerinden kavrandığı için Wood’un bahsetmiş olduğu toplumun tarihsel serencamını başka açıdan kavramak gerekir. Ira M. Lapidus’un hacimli eseri *İslam Toplumlari Tarihi* (2020) açığı kapatmaya hazırdır. Ulema, fakihler ve cemaatler arasında İslam devletlerinde toplumsal ilişkileri yansıtan bu eser belirgin bir siyaset kanonu oluşturmak için önemli referanslar taşımaktadır.

Siyasetin dinamik ve değişken niteliğini dikkate aldığımızda Fernand Braudel’in *longue duree* kavramını göz ardı edemeyiz. Siyasete bir zamansallık teşmil etmek oldukça zordur, buna gerek de yoktur, siyasetin dinamizmini hesaba kattığımızda belli bir zaman tayin etmek de anlamsız, yararsızdır. Ancak uzun süreler boyunca toplumsal değişimleri dikkate alabilmek ve toplumsal ilişkilerin değiştirdiği siyaseti anlayabilmek için bir başlangıç noktası, hiç değilse bir çıkış noktası belirlemek zaruri gibi durmaktadır. Osmanlı’nın Tanzimat’la başlayan süreci ve Avrupayla geliştirdiği ilişkileri göz önüne aldığımızda değişen siyaset düşüncesinin ve siyasal olanın nasıl bir evrim geçirdiğini anlamak Osmanlı’nın bu son zamanlarında yaşananları ele almayı zorunlu kılmaktadır. Tıpkı Osmanlı’nın kuruluşunda gazanın kurucu misyonu ne ise (Hassan, 2023, s. 117-118), (Ünlü, 2019), son zamanları da siyasetin ne olduğuna ilişkin bir *longue duree* sürecini göstermektedir. Çünkü Osmanlı bir sınır-kurguydu. Onu kuranlar sınır insanıydı. Sınırdaki olmak bir sentezlemeyi beraberinde getirir (Ünlü, 2019).¹⁷ Çünkü adalet dairesi teorisi Osmanlı’nın son zamanları hesaba katıldığında, Batılılaşma süreciyle rafa kaldırılmış gibidir. Zira Osmanlı Cumhuriyetten önce Batı kanunlarını kendine entegre etmeye başlamıştı (Ortaylı, 2019 , s. 35). Nitekim Kayapınar’ın haklı sözleriyle siyasetin temporal (zamansal) perpektifi göz ardı edilmemelidir (2022).

Yine Farabi’nin (2017) *Medinetü’l-Fazıla’sı* da bir kanon oluşturmada siyasetin olmazlarını göstermesi bakımından önemlidir. Aristocu bir gelenekten beslenen Farabi için insanın doğasından kaynaklanan bir gereklilik olarak başka insanlara muhtaç olması ve onlarla bir arada yaşamayı zorunluluğu insan yetkinliklerinin açığa çıkması için zaruridir (Aydınlı, 2014, s. 102). Toplumsal işbölümü ve işbirliği de siyasetin o bilindik tanıma uygun olarak uzlaşmayı beraberinde getirecektir. Mükemmel olan Tanrıdır ve her insan özü gereği eksiktir. Bu nedenle toplum birbirini tanımlayacaktır.

Son olarak siyasetin ekonomiyle özelde kapitalizmle ilişkisi onun da Türk devletiyle ilişkisi hesaba katılmalıdır. Bugün siyasetin belirleyicisi olarak ekonomi-politik iktidarın gücünü ve zaaflarını, otoritenin nasıl bir uzamda

17 Sınır-İnsan geçişkenlik ve kültürel aktarım demektir. Bunun en tipik örneği İyonya’dır, bkz: (Karatani, 2017)

yayıldığını ve meşru sistemlerin neler olduğunu bize göstermektedir. Nitekim adalet teorisinin bir parçasını oluşturanın servet olduğunu düşünürsek:

“Devletin iktisadi gücü nisbetinde millet/tebaa, tebaanın hâli (istihsalî/ iktisadî gücü) nisbetinde devlet(in hazinesi) kudretli/varlıklı/zengin olur. Bütün bunların kökü de umrân ve ondaki gelişmedir. Sen bunları, hepsini de düşün, devletlerin hâl ve durumunu düşünüürsen de bu sözlerimin doğru olduğunu anlarsın.” (Aktaran: Hassan, İbn Haldun , 2015, s. 170).

Sonuç

Çalışma, siyasetin ne olduğuna ilişkin bir tanımlama çabasında şekillenmiştir. “Törelî bir nazardan” hareketle Batı’nın verili kavramlarından siyaseti nasıl anlayacağımıza ilişkin bir ayrıma gidilmiş olup siyasetin evrensel olduğuna ilişkin yorumlar da vurgulanmıştır. Batı dünyasında siyasetin ve siyasal olanın pek çok çeşitlenmesinin yine Batı’nın siyasal düzeninden kaynaklandığı vurgulanmış ancak siyasal olanın ne olduğuna ilişkin meşruiyet, iktidar ve otorite kavramları esas alınmıştır. Buna göre siyasetin hem çatışmacı hem düzen kurucu hem de uzlaşmacı yanı bu kavramlar etrafında tanımlanmaya çalışılmıştır.

Siyasetin bugüne kadar tartışıldığı eksenden çıkarılması ise “doğa durumunun” sorunsallaştırılması yoluyla incelenmiştir. Tıpkı Şarkiyatçılık çalışmaları gibi Batı’nın verili kavramlarından siyaseti anlamak, şematik bir tablonun ezberci yaklaşımını gözler önüne serer. Bugün siyasetin normatif tarafına yönelik tartışmaların çokluğu doğa durumunun geçer akçe olamayacağını bize göstermektedir.

Türk-İslam geleneğinde ise siyasal olan yine iktidar-meşruiyet-otorite üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Nitekim siyasetin evrenselliği bunu gerektirmiştir. Ayrıca bugüne kadar siyaset tanımlamasında kullanılan adalet teorisinin yeterli olmadığı ve toplumun tarihsel bağlarını da içine alan bir kanon oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁸ Nihayetinde çalışma, bu kanonun oluşturulabilmesi adına İbn Haldun, Farabi ve politik-ekonomi unsurlarının önemini vurgulamıştır ve siyasetin zamansal faktörü önemli bir bağlama oturtulmuştur.

18 Kanonun oluşmasında farklı bir bakış ve törelî bir nazardan hareket eden Nuh Uçgan Hocanın çalışmaları önem arz etmektedir, bkz: (Uçgan, 2024)

KAYNAKÇA

- Abramson, J. (2017). *Minerva'nın Baykuşu*. (İ. Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Agamben, G. (2017). Demokrasi Kavramı Üzerine: Giriş Notu. E. Hazan (Dü.) içinde, *Demokrasi Ne Alemde?* (S. Kılıç, Çev., s. 11-14). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aristoteles. (2016). *Politika*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydınlı, Y. (2014). Farabi. A. Tunçel, & K. Gülenç (Dü) içinde, *Siyaset Felsefesi Tarihi* (Cilt 1, s. 96-117). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2024). *Siyaset Arayışı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2023). *Kültürün İktidarı*. İstanbul : İletişim Yayınları .
- Bloom, H. (2018). *Batı Kanonu*. (Ç. P. Mull, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cohen, M. (2021). *Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi*. (H. Bravo, Çev.) Fol Kitap: Ankara.
- Dağlar, A. (2009). Neyli'nin Üç Dilli Ansiklopedik Eseri: Şerh-i Lugât-ı Vassâf. *Uluslararası Türklük Bilgisi*. 1, s. 309-317. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Defoe, D. (2019). *Robinson Crusoe*. (F. Kahya, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dencen, P. J. (2022). *Liberalizm Neden Çöktü?* (İ. H. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Farabi. (2017). *İdeal Devlet*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Friedman, R. B. (1995). Otorite. D. Miller, J. Coleman, W. Connolly, & A. Ryan (Dü) içinde, *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi* (B. Peker, & N. Kıraç, Çev., Cilt 2, s. 181-185). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Graeber, D., & Wengrow, D. (2024). *Her Şeyin Şafağı*. (K. Kartal, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Hacıp, Y. H. (2019). *Kutadgu Bilig*. (A. Çakan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Haldun, İ. (2022). *Mukaddime*. (S. Uludağ, Dü.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Hassan, Ü. (2015). *İbn Haldun*. Ankara: Doğu Batı Yayınları .
- Hassan, Ü. (2023). *Osmanlı*. İstanbul: İletişim Yayınları .
- Hobbes, T. (2023). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karatani, K. (2017). *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*. (A. N. Bingöl, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kardeş, M. E. (2019, Aralık 6). Politik Felsefe Nedir? *Felsefe Arkivi - Archives of Philosophy*, s. 393-410.

- Kayapınar, M. A. (2022, Haziran 27). Siyaset Nedir? Türkiye’de Siyaset Çalışmalarının İmkânı Üzerine Kuramsal Bir Çözümleme. *Artuklu Akademi Dergisi*, 9(1), s. 1-21.
- Kutlu, M. (2014, Mayıs 4). yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafa-kutlu/adalet-dairesi-52822> adresinden alınmıştır
- Lapidus, I. M. (2020). *İslam Toplumlari Tarihi*. (Y. Aktay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Locke, J. (2019). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (F. Bakırcı, Çev.) İstanbul: Serbest Kitaplar.
- Machiavelli, N. (2022). *Hükümdar*. (A. A. İnal, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Macpherson, C. B. (2024). *Mülkiyetçi Bireyciliğin Siyasal Teorisi*. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Mahmood, S. (2015). Dini Akıl ve Seküler Duygulanım: Mukayese Kabul Etmez Bir Bölünme mi? T. Asad, J. Butler, S. Mahmood, & W. Brown içinde, *Eleştiri Seküler midir?* (M. F. Biçici, Çev., s. 81-116). İstanbul: Açılım Kitap.
- Marquez, G. G. (2019). *Yüzyıllık Yalnızlık*. (U. Lomlu, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Miller, D. (1995). Siyaset. D. Miller, J. Coleman, W. Connolly, & A. Ryan (Dü) içinde, *Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi* (B. Peker, & N. Kıraç, Çev., Cilt 2, s. 308-310). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Mouffe, C. (2015). *Siyasal üzerine*. (M. Ratip, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mustafa Özel Konferansları*. (2019, Ekim 16). Aqademiq: https://www.youtube.com/watch?v=DPgaR_Oihoo adresinden alınmıştır
- Nizamül-Mülk. (2018). *Siyasetname*. (M. T. Ayar, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oktay, A. S. (2019). *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alâî*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2019). *Avrupa ve Biz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları .
- Özdemir, A., & Özden, H. (2023). Dünya Tarihi Üzerinden Bir Düşünce Pratiği: Medeniyet Kavramını Sorunsallaştırmak. M. A. Tarar, & L. Bruçaj (Dü.), *6th International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress* içinde (s. 993-1002). NCM Publishing House.
- Özenç, B. (2022). *Demokrasiyi ve Anayasayı Korumak*. İstanbul: İletişim Yayınları .
- Platon. (2019). *Devlet*. (M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Raynaud, P. (2017). Siyaset Felsefesi. P. Raynaud, & S. Rials (Dü) içinde, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (İ. Yerguz, N. K. Sevil, E. Ergun, & H. Dilli, Çev., s. 791-799). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., & Jones, W. S. (2020). *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*. (A. Yayla, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2019). *Toplum Sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Schmitt, C. (2021). *Siyasal Kavramı*. (E. Göztepe, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sifuentes, J. (2019, 11 5). Antik Roma'da Otorite: Auctoritas, Potestas, Imperium ve Paterfamilias. (U. C. Çakmak, Çev.) 2024 tarihinde World History Encyclopedia: <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-1472/antik-romada-otorite-auctoritas-potestas-imperium/> adresinden alındı
- Stiglitz, J. E. (2021). *Eşitsizliğin Bedeli*. (O. İşler, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Strauss, L. (2017). *Politika Felsefesi Nedir?* (S. Zelyüt, Dü., & S. Zelyüt, Çev.) İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Strauss, L. (2023). *Doğal Hak ve Tarih*. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şenol, H. F. (2014). İbn Haldun. K. G. Ahu Tunçel (Dü.) içinde, *Siyaset Felsefesi Tarihi* (Cilt 1, s. 118-134). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Tufeyl, İ., & Sina, İ. (2019). *Hay Bin Yakzan*. (B. Reşid, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türköne, M. (2005). Siyaset Nedir? M. Türköne (Dü.) içinde, *Siyaset* (s. 3-33). Ankara: Lotus Kitap.
- Uçgan, N. (2024, Ekim 26). *İslam Siyaset Düşüncesinin Kurucu Kavramları*. <https://torelifikir.net/>: <https://torelifikir.net/category/nuh-ucgan/> adresinden alınmıştır
- Ünlü, B. (2019). *Osmanlı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul : Doğan Kitap .
- Wood, E. M. (2020). *Yurttaşlardan Lordlara*. (O. Köymen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.